

ovoga životopisa je konzultirao još 107 objavljenih studija različitih autora, koji su se bavili Stadlerovim životom i djelovanjem. Čestitam!

Osobita je kvaliteta ove knjige u tome što je napisana tako što se njezin autor ponajviše oslanjao na arhivske dokumente koji su mu bili na raspolaganju, odnosno na podatke koje je u njima našao, te što je integrirao provjerene informacije i podatke iz studija koje su prethodno objavili drugi autori. Knjiga je napisana na način da može biti od pomoći također stručnjacima Dikasterija za kauze svetaca, koji već proučavaju ili će tek studirati život Josipa Stadlera kao sluge Božjega i kandidata za čast oltara pa je zato izabran upravo talijanski jezik. Osim toga, napisana na jednom od velikih jezika, ona nudi mogućnost da se oni, koji ne znaju hrvatski, mogu upoznati s ulogom, zasluga ma te duhovnim i intelektualnim profilom prvoga sarajevskog nadbiskupa.

*Tomo Vukšić*

## ISUSOVE PARABOLE U SVJETLU SLIČNIH RABINSKIH IZREKA I ZGODA

Jadranka BRNČIĆ, *Ješuiine prispodobe*. Sarajevo-Zagreb: Synopsis, 2023., 298 str.

Autorica je katolička intelektualka koja je završila studij francuskog i ruskoj jezika s književnostima u Zagrebu te doktorirala s disertacijom „Ricoeurovo tumačenje biblijskog teksta“. Predaje hermeneutiku i kolegije o kulturi i Bibliji na doktorandskom programu Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Od 1998. do 2014. objavila je deset knjiga većinom s teološkim esejima u kojima potiče na oslobađanje katolika od stereotipa. Jedna od njih je *Biti katolik još* (Zagreb: 2008.). Ovo je znanstvena knjiga u kojoj skreće pozornost na židovski kontekst Isusovih parabola koje su poziv na kreativno razmišljanje, ne gotovi moralni recepti. Uvod je naslovila „Čemu još jedna knjiga o prispodobama?“ (str. 1-5) i tu pojašnjava da je knjizi smišljeno dala naslov *Ješuiine prispodobe*, ne Isusove, zato što su ga tako zvali rođaci, prijatelji i učenici u Galileji prvoga stoljeća. Oslonila se na istraživanja judaista otvorenih za dijalog s kršćanima: Ephraim Urbach (1912.-1991.), profesor Talmuda na Hebrejskom univerzitetu u Jeruzalemu, David Flusser (1917.-2000.), američki židovski znanstvenik koji se bavio

judaizmom i kršćanstvom, Amy-Jill Levine (r. 1956.), američka židovska teologinja koja je napisala knjigu o Isusovim parabolama kao kratkim zgodama palestinskog rabina, suuredila *The Jewish Annotated New Testament* te 2017. zajedno s protestantskim bibličarom Ben Witherington III. napisala komentar Evanđelja po Luki. Informacije o povijesti Talmuda i kumranskim rukopisima preuzimala je i od Eugena Werbera (1923.-1995.), beogradskog Židova koji je profesionalno bio glumac, ali je godinama pisao članke i knjige s područja judaistike. Židovski teolozi koji tumače Talmud za svoje vjernike i druge dobronamjerne čitatelje mogu pretpostaviti kao opće poznate podatke da je tek oko god. 200. *poslije* Krista Talmud počeo biti zapisivan, da je Jeruzalemski Talmud završen oko god. 400., a Babilonski oko god. 500. To bi značilo da *sva* građa unesena u Talmud nije morala biti poznata Isusu ni njegovim povijesnim slušateljima.

Autorica je prvom dijelu dala naslov „Slušati parabole“ u tri konteksta: Ješui no povijesno vrijeme, evanđelisti, kraljevstvo Božje (7-82). Tu je najprije iznijela osnovne podatke o povijesnom Isusu, zatim obradila židovski kontekst poučavanja u Palestini Isusova vremena. U prikazivanju različitih teoloških struja, ističe da je Isus zajedno sa svojim suvremenikom rabinom Hilelom vjerovao u uskrsnuće

mrtvih te pozivao na opraštanje, a mogao je imati hasidsko iskustvo Boga jer su hasidi Boga zvali Ocem. Pozivanjem na obraćenje radi nastupa kraljevstva nebeskoga, Isus je sličan esenima. Zajedno s drugim bibličarima autorica podsjeća da evanđelja donose propovjedničku građu o Isusu, namijenjenu kršćanicima većinom poganskog porijekla, a Isusove prispodobe prikazuju prema načelima ondašnje pučke književnosti. Isus je zgodama iz života pozivao povijesne slušatelje na mijenjanje motrišta i u tom smislu izazivao na uočavanje. Temeljni pojam je kraljevstvo Božje, pri čemu su neki rabini mislili i oslobođenje od rimske okupacije, a Isus je zvao na korjenitu promjenu mišljenja o svijetu i ponašanja u svijetu: „On nije raspet zbog svojih prispodoba, nego zbog načina na koji je živio i govorio, što je bila posljedica njegova iskustva Boga izražena u prispodobama“ (76).

U drugom dijelu autorica je obradila petnaest paradigmatičkih parabola podijelivši ih u tri skupine:

- Hijerofanijske parabole (85-146):
  1. sijač; 2. skriveno blago; 3. kvasac; 4. zrno gorušičino; 5. ljulj u pšenici.
- Prispodobe obrata (147-205):
  1. izgubljena ovca/izgubljena drahma; 2. izgubljeni i nađeni sin; 3. milosrdni Samarijanac; 4. farizej i poreznik; 5. uporna udovica.
- Prispodobe o budnom djelovan-

ju (207-273): 1. radnici posljednjeg sata; 2. povjereni novac (talenti); 3. kraljevska gozba; 4. bogataš i Lazar – dar i zasluge; 5. vinogradari ubojice – odbačeno i neophodno.

Pri obradi parabole o sjemenu u četiri vrste tla, autorica je posebnu pozornost posvetila Isusovu citatu Iz 6,9-10 kod trojice sinoptika o svrsi parabola. Izlazi, naime, kao da bi svrha bila zasljepljivanje slušatelja kako bi otvrdnuli i zaslužili Božju kaznu. Ona ovu Izaijinu ispovijest o pozivu s pravom povezuje s otvrdnućem srca faraonu prigodom izlaska gdje je rečeno kao da Bog otvrdnjuje, a to je *retorička figura* koju je biblijski pisac pripisao Bogu: „Kao što Bog nije otvrdnuo faraonovo srce zato da Hebreji ne bi mogli izaći iz Egipta, tako ni Ješua ne priča prispodobe da ih slušatelji ne bi razumjeli te se promijenili i zadobili oprostjenje, nego slušatelji koji odbijaju promijeniti se, ni ne mogu doista razumjeti čak ni jednostavne priče kao što je prispodoba o sijaču“ (94). U odnosu na slične zgode kod rabina, kod Isusa bi bila novost sijač koji je učitelj. Zauzimajući mjesto sijača, on priziva svoje iskustvo Božje vladavine i poziva na prepoznavanje kraljevstva Božjega.

Kratku parabolu o ženinu stavljanju kvasca u tri mjere brašna (Mt 13,13) koristi da pobije predrasude kršćanskih tumača o diskriminaciji žena u židovstvu te prihvaća sug-

estiju Amy-Jill Levine da trudnoća i porođaj žene najavljuju mesijanska vremena (125). Odbacuje tumačenje kršćana da bi za većinu Židova Isusova vremena nastup kraljevstva Božjega prvenstveno značio svrgavanje rimske vlasti. „Bilo je i takvih očekivanja, ali ona su tek jedno od tumačenja u bogatom, višeslojnom spektru“ (132). Prispodoba o ljulju u pšenici Matejeva je prilagodba Crkvi njegova vremena kojom želi istaknuti da „postupanje s ‘lažnim’ kršćanima nije odgovornost članova ili vođa zajednice“ (144). Bog ne dopušta da čovjek bude iščupan iz Kraljevstva, nego mu ostavlja mogućnost da se odupre zlu.

Lukinu parabolu o dobrom ocu i dva različita sina (Lk 15,11-32) autorica koristi da odbaci usiljeno alegorijsko tumačenje kršćana o superiornosti kršćanstva nad židovstvom. Naglasak bi bio na tome da Bog čeka „da prepoznamo svoju nađenost, kao što je i otac iz prispodobe, čini se, našao svojega starijeg sina nakon što ga je molio da uđe: ‘Sinko, ti si uvijek sa mnom i sve moje – tvoje je’“ (169). Luka je parabolu o milosrdnom Samarijancu upleo u Isusov odgovor na pitanje o najvećoj zapovijedi i ona je kršćanskim tumačima često nadahnuće na kritiku židovskih kulturnih službenika koji su zaobišli izranjenog sunarodnjaka. Autorica smatra da je naziv „milosrdni Samarijanac“ uvredljiva sintagma,

izvorni Isus pozivao bi ljude neka i neprijateljima priznaju da su kadri pomoći ljudima u potrebi: „Riječ je o uzajamnosti bivanja bližnjim: bližnji je i onaj tko prima pomoć i onaj tko pomaže“ (181). Kad je riječ o farizeju i porezniku na molitvi u hramu (Lk18,9-14), autorica upozorava na okrutnost kršćanskih tumača prema farizejima kao iskrenim vjernicima i sa židovskim teolozima ovdje vidi „višak dobrih djela“ koja farizej čini u prilog moralno slabih sunarodnjaka. Tako zaslugom farizeja poreznik postaje pravednik – što autorica bojažljivo prihvaća s judaistikinom Levine (192-193).

Za razliku od kršćanskih feministkinja koje u upornoj udovici vide simbol zakonite borbe žena za njihova prava (Lk 18,1-8), autorica smatra da ni udovica, ni sudac nisu pozitivni likovi u prisposobi. Njihovo razočaravajuće ponašanje bilo bi suprotno Božjem postupanju, a „iz kontrasta proizlazi i humor prisposoba... Ješua koristi humor da bi nas razuvjerio: Bog uvijek uslišava naše molitve, ali mi to ne vidimo odmah“ (204...205). U paraboli o bogatašu i bolesnom siromahu Lazaru, autorica s pravom vidi Isusovo zalaganje za socijalnu pravdu, ali i poziv na uzdržavanje od nasilnog rješavanja problema: „Ne ignorirati siromaha jer će on u budućem svijetu gledati kako trpe oni koji su ga ignorirali. Potom potiče osjećaj za društvenu pravdu. No, jednako tako i na ustezanje od

nasilja: umjesto trenutačne reakcije na bogatašev nemar, tj. napada na bogataša (eventualno ulazak u njegovu kuću i dijeljenje njegovih dobara siromasima), posmrtna kompenzacija neizravno može sugerirati da se nasiljem ništa ne rješava“ (256).

Parabolu o vinogradarima ubojicama, koji odbijaju dati vlasniku njegov dio uroda te na kraju ubijaju njegova sina da bi se domogli vlasništva nad vinogradom, u sve tri sinoptičke verzije Isus završava citatom iz Ps 118,22-23 o kamenu odbačenom koji postaje kamen za glavni obnovljenog čovječanstva. Autorica se usredotočila na Matejevu verziju: „Opake će nemilo pogubiti, a vinograd iznajmiti drugim vinogradarima što će mu davati urod u svoje vrijeme“ (Mt 21,41) te s tugom pobija kršćanske tumače prije Drugog vatikanskog koji ovdje vide odbacivanje Izraela kao naroda Božjega (teorija nadomještanja). Žali što „te predrasude i dalje žilavo pružaju otpor i u interpretaciji evanđeljskih tekstova, kako u svećeničkim homilijama, tako često i u akademskim člancima iz novozavjetne egzegeze“ (272). Ovim preuzima konstataciju današnjih židovskih teologa koji se žale da dijaloški stav Drugog vatikanskog sabora i kasnije smjernice Svete Stolice presporo ulaze u homilije katoličkih svećenika i katekizme vjeroučitelja. Ona nije smatrala potrebnim u citatu iz Ps 118 protumačiti kako je povijesni Isus gledao na nasilnu smrt koju mu

spremaju vjerski poglavari njegova naroda. To nije važno židovskoj autorici u Americi na koju se ovdje naslanja Jadranka Brnčić, ali nama kršćanima jest.

Ovo je prvo sustavno djelo *na hrvatskom* o Isusovim prisposodobama u svjetlu vjere, kulture i povijesti naroda kojemu je s ponosom i ljubavlju pripadao i još uvijek pripada. Autorica više puta spominje da to nakon Drugog vatikanskog sabora čine ozbiljni kršćanski znanstvenici, uvažavajući djela židovskih teologa danas. Jedna od njih je i francuska katolička bibličarka Marie Vidal koja u djelu *Un Juif nommé Jésus - Une lecture de l'Évangile à la lumière de la Torah* (Paris: 1996., str. 123-134) vidi da je Isus po učenju bio vrlo blizak farizejima svojega vremena.

Knjigu smatram veoma korisnom i potrebnom na hrvatskom teološkom području jer pridonosi upoznavanju Isusa kao mudrog i pobožnog Židova - što on trajno ostaje - te ispravljanju uvriježenog protužidovstva kod velikog dijela katoličkih vjernika i pastoralnih djelatnika. Knjigu preporučujem profesorima i studentima teologije te vjeroučiteljima i pastoralnim djelatnicima. Uz teološku svježinu kojom iznosi povezanost Isusa kao učitelja parabola s vjerom i duhovnošću njegova naroda, autorica se služi bogatim i maštovitim hrvatskim.

Mato Zovkić